NEOLOGISME DE ORIGINE FRANCEZĂ ÎN TEXTELE ROMÂNEŞTI DIN SECOLUL AL XIX-LEA. FRANŢUZISMELE

COSMINA SIMONA LUNGOCI

Secolul al XIX-lea, perioadă de adânci transformări în viaţa socială, culturală şi politică a Ţărilor Române, prezintă o importanţă deosebită în istoria limbii române. Ştefan Cazimir a numit limbajul secolului al XIX-lea unul *de tranziţie*[1], datorită faptului că, în această perioadă, evoluţia sa a cunoscut o serie de transformări mai ample, mai profunde, mai rapide şi mai evidente decât în alte perioade.

Dacă în Transilvania, la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea s-a recurs la limba latină pentru a reda românei aspectul său de limbă neolatină, mai târziu, în special în Principatele Dunărene, unde tinerii începeau să privească Franţa ca pe un model de libertate şi ca pe un far al culturii, s-a trecut la îmbogăţirea lexicului românesc cu foarte multe împrumuturi din franceză.

Limba franceză dobândeşte, în perioada la care ne referim, o mare popularitate în rândul românilor. Scriitorii şi oamenii de cultură ai vremii încep să publice în limba franceză şi să-şi poarte corespondenţa în această limbă, chiar şi atunci când scrisorile se adresau unor români. Aceasta devenise o practică

[1]Ştefan Cazimir, *Alfabetul de tranziţie*, Ediţia a doua, revăzută, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006, p. 83.

BDD-A12931 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:49 UTC)

obişnuită pentru intelectualii români ai secolului al XIX-lea, care ajunseseră să stăpânească foarte bine această limbă, folosind-o chiar şi în cele mai mărunte însemnări personale.

Acest lucru a avut însă consecinţe negative în planul exprimării în limba română, determinând uneori apariţia unor construcţii incoerente, a unor ezitări în alegerea celor mai potriviţi termeni, apariţia unor „franţuzisme rebarbative”[2]: „[…] unora le vine mai uşor să-şi formuleze şi să-şi exprime gândirile abstracte în franţuzeşte, chiar când nu vorbesc franţuzeşte şi chiar când nu pot vorbi franţuzeşte, din neobişnuinţă. De aici franţuzismele în construcţii ori măcar în cuvinte. De aici, adesea, când se feresc de franţuzisme, o stângăcie, ori un deficit în justeţea şi nuanţarea exprimării”[3].

Moda francofonă, foarte activă în secolul al XIX-lea, avea să devină însă exagerată, astfel încât unii autori de literatură au scris o serie de comedii în care, prin personajele lor, ridiculizează acest lucru. Combaterea acestei tendinţe, prin ridiculizarea exceselor de îmbrăcăminte, a moravurilor, a limbajului şi, în general, a manifestărilor acestor personaje, a fost ilustrată prin operele lui C. Facca, C. Negruzzi, V. Alecsandri, I. L. Caragiale, B. P. Hasdeu ş.a., opere care au avut un răsunet deosebit în cultura vremii şi nu numai, contribuind la orientarea limbii literare pe căile ei fireşti de dezvoltare. Aceste opere satirizau galomania, pocirea limbii române prin folosirea unui jargon franţuzit. Acest jargon era, de altfel, dovada ridiculizării la care erau supuşi francofilii exageraţi şi insuficient de culţi ai timpului. Deşi au ridiculizat aceste personaje, scriitorii menţio-

---

[2]Ion Roman, *Cuvânt înainte* în Ion Ghica, *Opere*, IV. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii, glosar şi bibliografie de Ion Roman, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. XIII.

[3]Garabet Ibrăileanu, *Cultură şi literatură*, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala” Alcalay & Co., s.a., p. 77.

BDD-A12931 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:49 UTC)

naţi folosesc ei înşişi în textele lor cuvinte de origine franceză, încă în forme intermediare. Aşadar, boala franţuzismelor „nu era a persoanelor, ci a epocii care acumula neologismele şi până a le găsi o formă potrivită treceau printr-o fază ingrată”[4].

Prin urmare, se remarcă în textele secolului al XIX-lea o serie se particularităţi lingvistice specifice vremii, explicate prin faptul că procesul de integrare, dar mai ales de adaptare a neologismelor este unul îndelungat. Până la desăvârşirea procesului de adaptare s-au folosit cuvinte şi construcţii franceze în forme intermediare, destul de comice din perspectiva limbii de astăzi. Este vorba de o serie de substantive, adjective, verbe şi expresii prezentând forme foarte apropiate de cuvintele şi expresiile franceze originare, neadaptate încă sistemului fonetic al limbii române. Astăzi, unele dintre aceste cuvinte şi expresii nu mai sunt în uz, marea majoritatate a acestora însă au înregistrat de-a lungul timpului evoluţii fonetice care au dus la apariţia formelor existente în limbajul actual.

Asupra acestor forme lingvistice, identificate în texte aparţinând unor scriitori şi oameni de cultură ai secolului al XIX-lea, ne propunem să ne oprim în studiul de faţă.

Precizăm faptul că am supus analizei texte nu doar din sfera beletristicii, ci şi corespondenţe, fragmente memorialistice, studii literare, culturale şi sociale, toate aparţinând unor scriitori şi oameni de cultură reprezentativi pentru secolul al XIX-lea: Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Garabet Ibrăileanu. Desigur că cercetarea ar putea fi extinsă şi asupra altor texte, inventarul lingvistic realizat nefiind exhaustiv.

Cuvintele supuse analizei au fost grupate pe categorii morfologice, cel mai bine reprezentate fiind substantivele, urmate

---

[4]Sultana Craia, *Francofonie şi francofilie la români*, Bucureşti, Editura Demiurg, 1995, p. 19.

BDD-A12931 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:49 UTC)

de adjective şi verbe, locuţiunile şi expresiile fiind şi ele destul de frecvent întâlnite.

Substantive:

- *amploaiat* (cf. fr. *employé*);
- *baseţe* (cf. fr. *bassesse*);
- *cont-randu*, întâlnit chiar cu forma din limba franceză, *compte-rendu*;
- *concherant* (cf. fr. *conquérant*);
- *consiliu* „sfat" (cf. fr. *conseil*);
- *convicţie* (cf. fr. *conviction*);
- *contredansă* (cf. fr. *contredanse*);
- *demarşă* (cf. fr. *démarche*);
- *drum de fier* (cf. fr. *chemin de fer*);
- *eschisă* (cf. fr. *esquisse*);
- *isprit* (cf. fr. *esprit*);
- *jalusie* (cf. fr. *jalousie*);
- *lieutenant* (cf. fr. *lieutenant*);
- *marşandă* (cf. fr. *marchand, -ande*);
- *memuar* (cf. fr. *memoir*);
- *ocasion* / *ocazion* (cf. fr. *occasion*);
- *pansion* (cf. fr. *pension*);
- *parter* „rond de flori" (cf. fr. *parterre*);
- *rezon* (cf. fr. *raison*);
- *seanţă* (cf. fr. *séance*);
- *sujet* (cf. fr. *sujet*);
- *telegram* (cf. fr. *télégramme*);
- *uvraj* / *uvragiu* (cf. fr. *ouvrage*);
- *veracitate* (cf. fr. *véracité*).

Adjective:

- *astuţios* (cf. fr. *astucieux*);
- *broşat* (cf. fr. *broché*);
- *impacient* (cf. fr. *impatient*);

BDD-A12931 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:49 UTC)

- *jalus*, *ă* (cf. fr. *jaloux*, *jalouse*);
- *precios*, *oasă* (cf. fr. *précieux*, *euse*);
- *repurtat*, *ă* (cf. fr. *remporté*, *e*);
- *retirat* (cf. fr. *retiré*);
- *rezonat*, *ă* (cf. fr. *raisonné*, *e*);
- *solanel* / *solemnel* (cf. fr. *solennel*).

Verbe:
- *a compta* (cf. fr. *compter*);
- *a se concerta* (cf. fr. *se concerter*);
- *a consista* (cf. fr. *consister*);
- *a se dresa* (cf. fr. *se dresser*);
- *a se mefia* (cf. fr. *se méfier*);
- *a rediga* cu ind. prez. *redigi* şi forma de participiu *redigat*, care prezintă şi varianta *a se redija* (cf. fr. *rédiger*);
- *a scamonta* (cf. fr. *escamonter*).

Expresii:
- *a face o întrebare* (cf. fr. *faire une demande, une question*);
- *a face tapiserie* (cf. fr. *faire tapisserie*);
- *a (-şi) face scuzele* (cf. fr. *faire ses (des) excuses à qqn*.);
- *a fi tratat de ...*(cf. fr. *traiter qqn. de ...*);
- *a trece de ...* („om cu duh") (cf. fr. *passer pour ...*);
- *a avea o explicare cu ...* (cf. fr. *avoir une explication avec qqn*.);
- *a fi în grijă despre* (cf. fr. *être soucieux de ...*);
- *fiind dar că* (cf. fr. *étant donné que*);
- *din timp în timp* (cf. fr. *de temps en temps*);
- *bărbat (om) de spirit* (cf. fr. *homme d'esprit*);
- *de ordinar* (cf. fr. *d'ordinaire*).

BDD-A12931 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:49 UTC)

Aceste cuvinte şi expresii au fost însuşite în limba română conform principiului preluării *tale quale* sau în forme cât mai apropiate de prototip, fiind adoptate, însă nu şi adaptate, „păstrând, în cuprinsul limbii române, aerul unor oaspeţi exotici, care refuză încetăţenirea”[5]. Formele lingvistice exemplificate nu mai sunt astăzi în uz, ele înregistrând de-a lungul timpului evoluţii fonetice. A trebuit să treacă un timp apreciabil până ce vorbele străine, după cum ceruse şi Heliade în gramatica lui din 1828, „să se înfăţoşeze în haine rumâneşti şi cu mască de rumân înaintea noastră”[6].

De-a lungul timpului, au existat atât susţinători, cât şi opozanţi ai influenţei franceze. Pe de o parte, a fost apreciat faptul că, prin contribuţia limbii franceze, limba noastră s-a îmbogăţit, a dobândit mai multă precizie şi eleganţă, pe de altă parte însă, influenţele excesive la care era supusă limba română riscau să o deformeze şi să-i altereze specificul: „l’abus de la langue française nous a valut des termes et des tournures qui n’avaient pas leur raison d’être; il a altéré l’accent, a déformé le syntaxe, et le roumain a payé les dons qu’il a reçus par une diminution d’originalité”[7].

Bibliografie

Alecsandri, Vasile, *Opere*, IX, *Corespondenţă (1861-1870)*. Ediţie îngrijită, traduceri, note şi indici de note de Marta Anineanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

Alecsandri, Vasile, *Opere*, X, *Corespondenţă (1871-1881)*. Ediţie îngrijită, traduceri, note şi indici de note de Marta Anineanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

[5] Ştefan Cazimir, *Op. cit*., p. 90.

[6] Ion Heliade Rădulescu, *Gramatică românească*, Sibiu, 1828, p. XLI.

[7] Al., Demetrescu, *L'influence de la langue et de la littérature française en Roumanie*, Lausanne, Corbaz, 1888, p. 72.

BDD-A12931 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:49 UTC)

Alexandrescu, Grigore, *Memorial de călătorie (Mănăstirile de peste Olt)*, Bucureşti, Editura Librăriei „Universala" Alcalay & Co., s.a.

Alexandrescu, Grigore, *Opere complete. Poezii şi proză*, Ediţie îngrijită de George Băiculescu, Bucureşti, Editura Cugetarea-Georgescu Delafras s.a.

Cazimir, Ştefan, *Alfabetul de tranziţie*. Ediţia a doua, revăzută, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006.

Craia, Sultana, *Francofonie şi francofilie la români*, Bucureşti, Editura Demiurg, 1995.

Demetrescu, Al., *L'influence de la langue et de la littérature française en Roumanie*, Lausanne, Corbaz, 1888.

Ghica, Ion, *Opere*, IV. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii, glosar şi bibliografie de Ion Roman, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

Heliade Rădulescu, Ion, *Gramatică românească*, Sibiu, 1828.

Ibrăileanu, Garabet, *Cugetări*, Bucureşti, Editura Albatros, 1989.

Ibrăileanu, Garabet, *Cultură şi literatură*, Bucureşti, Editura Librăriei "Universala" Alcalay & Co. s.a.

Ibrăileanu, Garabet, *Spiritul critic în cultura românească*, Chişinău, Editura Cartier, 2000.

Kogălniceanu, Mihail, *Despre literatură*. Culegere, note şi cuvânt înainte de Dan Simonescu, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1956.

Kogălniceanu, Mihail, *Opere.* Vol. I: *Beletristică, studii literare, culturale şi sociale*. Text stabilit, studiu introductiv, note şi comentarii de Dan Simonescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1974.

Kogălniceanu, Mihail, *Scrisori*. Texte îngrijite, adnotate şi prezentate de Augustin Z. N. Pop şi *Note de călătorie*. Texte îngrijite, adnotate şi prezentate de Dan Simonescu, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967.

NÉOLOGISMES D'ORIGINE FRANÇAISE DANS LES TEXTES ROUMAINS DU XIXE SIÈCLE

Abstrait

Au XIXe siècle la société roumaine a évolué influencée par la culture, la civilisation et la langue française et, comme conséquence, le français a acquis une grande popularité parmi les Roumains. Les écrivains et les

BDD-A12931 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:49 UTC)

intellectuels roumains de cette époque arrivent à maîtriser très bien cette langue et commencent à écrire en français. Ce fait a eu des conséquences négatives au niveau de l'expression en roumain, dans le sens de l'apparition de certaines constructions incohérentes à cause de l'utilisation des mots d'origine française, ayant encore des formes intermédiaires entre le roumain et le français. Il s'agit des mots français adoptés par le roumain, mais pas encore adaptés au système phonétique roumain.

Dans cet ouvrage nous nous proposons de présenter quelques expressions et mots de ce type, identifiés au niveau de certains textes appartenant à quelques écrivains et intellectuels représentatifs du XIXe siècle.

BDD-A12931 © 2009 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:49 UTC)